

Vår inkonsekventa kriminalpolitik

Den svenska strafflagen präglas fortfarande av ett primitivt vedergällningstänkande vid utmätandet av straffsatserna för sådana brott som narkotikaförsäljning, rattfylleri och skattefusk. Detta vedergällningstänkande hör inte hemma inom en human och upplyst lagstiftning, hävdar redaktör Matti Häggström. "Troligen är det motiverat att man låter de allmänpreventiva aspekterna spela en mera undanskymd roll än hittills och lägger större vikt vid resocialiseringskravet. Men det bör gälla hela kriminalpolitiken. Inte bara vissa delar, medan man på andra områden lämnar fältet fritt för åtgärder, vars allmänpreventiva effekter inte bevisats eller bedriver en primitiv hatpropaganda och vedergällningskult."

Nuvarande ordföranden i Sveriges Psykologförbund, rektor Bengt Börjeson, disputerade för några år sedan på en avhandling som med rätta fick stort utrymme i den kriminalpolitiska debatten. Börjeson visade att de brottslingar i hans undersökning vilka erhöll villkorlig dom efter den första lagöverträdelsen i betydligt mindre utsträckning återföll i kriminella handlingar än de som drabbades av ovillkorlig straffpåföljd. Analogt var återfallen fåtaligare bland de villkorligt dömda som efter ett återfall fick en ny villkorlig dom än bland de som efter det andra brottet hamnade i fängelse. Diskrepansen ifråga om återfallsprocenten var så stor att det fanns skäl att på allvar ifrågasätta fängelsestraffets individualpreventiva effekter.

Frågan huruvida straffet har en allmänpreventiv effekt undersöktes inte av Börjeson. Vissa fakta tydde på att denna i varje fall avsevärt överskattats. Bl a kan nämnas det förhållandet att ingen notabel nedgång av brottsfrekvensen kunde märkas när man vid ett tillfälle påtagligt inskränkte möjligheterna till villkorliga domar. Börjeson trodde dock själv att en viss allmänpreventiv verkan av straffen fanns för handen. Men det ålåg, menade han, främst allmänpreventionens mest hängivna apologeter att bevisa riktigheten av sin tro.

Vad Börjeson inte heller närmare gick in på men som naturligtvis är av betydelse i detta sammanhang är risken för att en person åker fast. Är denna liten blir de allmänpreventiva effekterna av

hårda straff sannolikt också ringa. Och omvänt: med ökade risker för avslöjande ökar även de allmänpreventiva verkningarna av kännbara påföljder.

Allmänpreventionens värde överskattat

Förmodligen är det fullkomligt korrekt att såväl de individualpreventiva som de allmänpreventiva effekterna av hårda straff, antingen dessa nu består av böter eller fängelse, hittills överskattats åtskilligt. Alltfort har straffsättningen dessutom betydande ingredienser av ett vedergällningstänkande som definitivt inte hör hemma inom en human och upplyst lagstiftning. Det finns all anledning att erinra om vad advokat Henning Sjöström yttrade i en intervju i den följande alldeles briljanta vänstertidskriften Konkrets aprilnummer: "Jag tillhör dem som absolut vägrar att tro på att skärpta straff kan föra något gott med sig. Jag kan inte förstå människor som förordar ett återinförande av dödsstraff, skärpta fängelsestraff och sådant. Under hela min karriär har jag inte sett att en enda fängelsevistelse har lett till något gott för någon."

Mot denna bakgrund ställer man sig minst sagt förvånad inför den inriktning den kriminalpolitiska diskussionen tagit de senaste åren. Det gäller framför allt regeringens men i viss mån även oppositionspartiernas inställning till straffsattserna för sådana brott som narkotikaförsäljning, rattfylleri och skattefusk.

Det var nästan genant att höra vårens riksdagsdebatt rörande en ökning av

maximistrafen för knarkförsäljare från fyra till sex år. Med uttryck av typen "dödens grosshandlare" (folkpartisten Birger Lundström) sökte våra upphetsade folkvalda överträffa varandra i hatfyllda bombasmer. För det första tog man ett ytligt grepp på skuldproblemet — narkotikamissbruk är inte enbart beroende på försäljarna, lika lite som det uteslutande är horornas fel eller förtjänst att det förekommer prostitution. För det andra är även narkotikalangare människor — även om de förorsakar betydande skada och lidande. Och för det tredje: var finns resocialiseringsaspekten bakom kraven på "hårdare tag"? Blir dessa människor ett dyft bättre av att allmänna opinionen hetsas mot dem? Blir det färre langare om straffsatsen höjs från fyra till sex år? Blir deras offer snabbare friska? Fyra frågor, fyra nejsvar!

Ett vägande skäl kan finnas att höja straffet för knarkförsäljarna. Någorlunda rimliga proportioner bör råda mellan deras straff och påföljderna för annan kriminalitet. Därför kan man rent sakligt hävda att en narkotikahajs förseelse bör jämföras med mord och skall behandlas därefter, varför sålunda en skärpning av maximistrafen är befogad.

När det gäller rattfylleri förekommer sällan villkorliga domar. Syndaren fråntas som regel sitt körkort för lång tid — en mestadels synnerligen kännbar påföljd, vars resocialiserande verkan ännu så länge knappast någon lyckats upptäcka. Rattfylleristen hamnar därjämte obe-

vekligen i kurran. Den individualpreventiva effekten därav torde vara lika med noll eller t o m negativ. Den allmänpreventiva då, den som innebär att Andersson skall tufas till för att Petersson och Lundström skall hålla sig i skinnet? En antydning om dess effekt får man när man tar del av en för ett par år sedan gjord undersökning som visade att i runt tal fyra femtedelar av alla bilförare vid något tillfälle kört bil i åtminstone rattonykter tillstånd. Givetvis kunde denna siffra blivit ännu högre om inte de hårda straffen funnits i bakgrunden. Likväl torde man kunna konstatera att så enormt stor verkan kan inte de kraftiga straffsatserna ha på trafiknykterheten. Här vill man återkomma till Börjesons krav på bevis. Var finns de? Skall straffen vara hårda och villkorliga domar i stort sett bannlysta ökar naturligtvis kraven på att man verkligen kan belägga meningsfullheten med så omfattande åtgärder. Allrahelst som det till stor del är fråga om att straffa en människa för andra människors skull.

Primitiv vedergällningsfilosofi

Ifråga om falskdeklarationen har framför allt regeringspressen excellerat i en vedergällningsfilosofi som i sin råbar-kade primitivism tett sig nästan komisk. Det från samma håll så förkättrade kravet på "hårdare tag" upphöjs plötsligt till rang och värdighet av kriminalpolitiskt axiom. Man hävdar upprört att straffen är alldeles för låga för dessa

"manschettbrottslingar", och pekar på undersökningar av bl a den norske kriminologen Vilhelm Aubert som visar att skattefusk bestraffas mindre kännbart än stölder utförda av folk från lägre socialgrupper. Resocialiseringsaspekten förvisas med ett enkelt handgrepp till skräpkammaren. Exempelvis då kometen på socialdemokratins ideologiska firmament, hr Bosse Ringholm, uttalade i Aftonbladet (s) att han tyckte att en känd skivpratare vid monopolföretaget Sveriges Radio-TV skulle förlora sitt jobb därför att han åtalats för skattefusk. Då var det inte tal om rehabilitering, utan här skulle vederbörande klämmas åt, här skulle minsann statueras ett exempel. Inte nog med att skivprataren drabbades av offentlighetens grymma sken — ett nog så hårt straff — han skulle också fräntas sitt arbete. Enligt hr Ringholm.

En sak är att skattesmitning är stöld, dvs ett allvarligt brott. Men man har även här att ta hänsyn till de gamla problemställningarna. Gör ett hårt straff syndaren bättre? Avhåller hårda straff mängen presumtiv fifflare från att deklarerera falskt?

Den första frågan kan inte minst ställas apropå Auberts nyssnämnda undersökningar. En förklaring till hans resultat kan vara att möjligheterna för brottslingen att återanpassa sig spelat in vid straffutmätningen. Och inte bara i Norge utan även i det sedan 35 år tillbaka socialdemokratiskt styrda Sverige är det faktiskt lättare att återanpassa

sig till en laglig tillvaro om man har bostad, ordnad ekonomi och fast anställning — dvs uppfyller väsentliga kriterier på socialgrupp-1 eller 2-tillhörighet.

Milda straff?

Som Svensk Tidskrift påpekade i ledaren "Vilseförd opinion" i nr 4/1969 anses vidare straffen för falskdeklaration inte alls så milda som på sina håll görs gällande, eftersom många upptäckta skattefuskare försöker få fängelse i stället för böter. Svensk Tidskrift har också rätt när den understryker vikten av att man eliminerar incitamenten till skattefusk genom exempelvis en ökad övergång till indirekt beskattning. En sådan attityd stämmer väl överens med ett modernt kriminologiskt tänkande,

och har dessutom det goda med sig att statens intäkter av beskattningen växer.

Strängt taget är vi alla brottslingar i så måtto att vi ofta bryter mot allmänna i demokratisk ordning beslutade regler och förordningar. Det är alltså fel att säga att en del är brottslingar och andra inte. Därför krävs samlade grepp och konsekvens i arbetet på att stävja lagbrott. Troligen är det motiverat att man låter de allmänpreventiva aspekterna spela en mera undanskymd roll än hittills och lägger större vikt vid resocialiseringskravet. Men det bör gälla hela kriminalpolitiken. Inte bara vissa delar, medan man på andra områden lämnar fältet fritt för åtgärder, vars allmänpreventiva effekter inte bevisats eller bedriver en primitiv hatpropaganda och vedergällningskult.